

требують від банків для своєї реалізації не тільки високоякісних працівників, а й збільшення кількості працюючих у головних офісах банків.

З наведеного можна однозначно констатувати, що світова фінансова криза кінця 2008—2010 років загострила більшість традиційних проблем банківської діяльності, але в той же час сприяла вирішенню частини з них.

Література

1. Індекси споживчих цін (індекс інфляції) : [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Міщенко В. І. Ліквідність банківської системи України / В. І. Міщенко, А. В. Сомик та ін. : науково-аналітичні матеріали; Вип. 12. — К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2008. — 180 с.
3. Основні показники діяльності банків України : [Електронний ресурс] / за даними Національного банку України // Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
4. Постанова НБУ від 28.08.2001 № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Сучасні проблеми банківського ризик-менеджменту та напрямки його розв'язання : [Електронний ресурс] / Х. М. Дерменжи // Режим доступу : <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?p=652>.
6. Сучасні проблеми, що виникають в діяльності комерційних банків, та шляхи їх вирішення : [Електронний ресурс] / Д. О. Гриненко, А. С. Тодосейчук // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8DNI_2009/Economics/43412.doc.htm
7. Ткаченко Ю. О. Вдосконалення розвитку і управління банківською діяльністю в регіоні : дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Ткаченко Юрій Олегович. — К., 2006. — 192 с.

Статтю подано до редакції 12.02.11 р.

УДК 330.322.16:628 (477)

Нагорна О. В.,
професор, д-р екон. наук,
Діба М. І.,
асистент кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

КОНЦЕСІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО

В статтє исследуются перспективы применения концессии в коммунальном хозяйстве, проанализовано современное состояние и проблемы развития коммунального хозяйства, определенно характерные особенности концессии в коммунальном хозяйстве, рассмотрена сущность и классификация концессий.

Ключевые слова: концессия, концессионный договор, коммунальное хозяйство, отрасли коммунального хозяйства

In article prospects of application of concession in municipal services, проанализовано a current state and problems of development of municipal services, definitely prominent features of concession in municipal services are investigated, the essence and classification of concessions is considered.

Keywords: concession, the concession contract, municipal services, municipal services branches

У статті досліджено перспективи застосування концесії в комунальному господарстві, проаналізовано сучасний стан і проблеми розвитку комунального господарства, визначено характерні особливості концесії в комунальному господарстві, розглянуто сутність і класифікацію концесій.

Ключові слова: концесія, концесійний договір, комунальне господарство, галузі комунального господарства

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

У сучасних українських реаліях система комунального господарства є однією з найбільш проблемних галузей економіки: моральний і фізичний знос основних фондів у цьому секторі складає майже 50 %, але попри все даний сектор економіки являється одним з найперспективніших галузей для вкладання коштів.

Передумовами, які сприяють залученню інвестицій у комунальне господарство, є:

— природна монополія галузі. На сьогоднішній день це як правило підприємства інфраструктурного забезпечення комунальними послугами (теплопостачання, електропостачання, водовідведення (каналізація), водопостачання), які вкрай необхідні споживачу;

— надходження певної частини стабільних доходів і чітка послідовність процесів виробництва, передачі і споживання послуг;

— комунальні підприємства мають значний потенціал для зниження затрат на виробництво послуг і передусім за рахунок упровадження ресурсозберігаючих технологій, ефективного управління та використання ресурсів.

Залучення інвестицій у комунальне господарство є необхідним для його ефективного функціонування та розвитку. Одним зі шляхів такого залучення приватних інвестицій у розвиток комунального господарства є концесія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, та виділення невирішених раніше питань.

За останні роки питання щодо залучення приватного капіталу в комунальний сектор викликає значний інтерес серед багатьох українських і зарубіжних науковців, особливо це стосується використання концесії як форми поєднання бізнесу та держави в комунальному секторі. Український і зарубіжний досвід застосування концесій безпосередньо в комунальному господарстві розглянуто у працях Є. Ю. Гайко [1], М. В. Глух [2], Ю. Ю. Усенко [3].

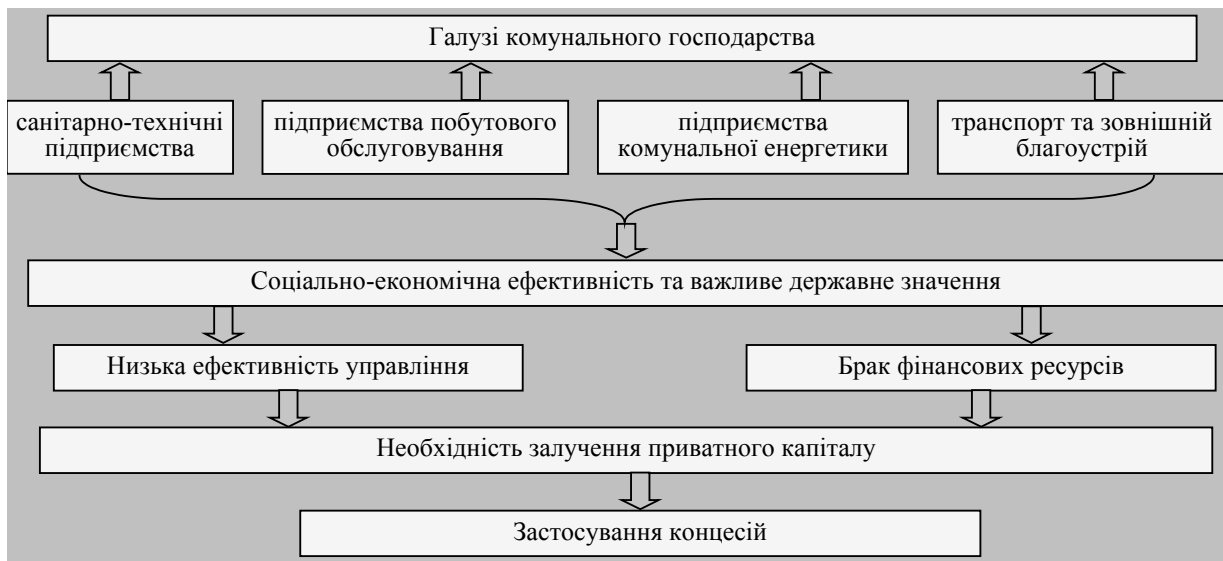
Не дивлячись на все розмаїття робіт у вітчизняній науковій літературі мало приділяється уваги визначенню сутності та особливостям застосування концесій у комунальному господарстві.

Формування цілей статті (постановка завдань).

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності застосування концесій у комунальному господарстві, її основних переваг та особливостей використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання стосовно успішного функціонування комунального господарства нині постає дуже гостро, розвиток якого багато в чому залежить від фінансування цієї галузі. Нині фінансування здійснюється тільки в основному з двох основних джерел: платежів населення та бюджетних коштів. Але в умовах економічної кризи навіть роль державних інвестицій не є вагомим, про що і свідчить занепад даної галузі. Держава вже не в змозі самотійно упоратись з задачею модернізації та технічного відновлення комунального господарства.

Тому в сучасних умовах створення механізмів стійкого довгострокового фінансування галузей комунального господарства можливе лише за рахунок залучення приватного сектору, а найкращою формою його реалізації є концесія (рис. 1).

*Складено автором самостійно

Рис. 1. Застосування концесії в галузях комунального господарства

Слід відмітити, що під концесією розуміють передання об'єкту державної чи муніципальної власності для будівництва, модернізації, реконструкції, експлуатації, управління, обслуговування та на визначених, закріплених у договорі умовах і відповідно до концесійного законодавства.

У науковій літературі існують різні трактування концесії, спільними рисами яких є:

- предмет концесії;
- ціль концесії;
- один із суб'єктів — держава в особі різних органів влади;
- договір концесії;
- поворотність предмету концесії;
- платність концесії.

Слід відмітити, що концесійний договір є найсучаснішою формою сьогодення. Відповідно договору концесії приватний оператор отримує у володіння державні чи муніципальні об'єкти з ціллю надання послуг. Важливим моментом договору концесії являється прийняття концесіонером на себе фінансових обов'язків з інвестування. Вочевидь, що інтерес бізнесу до подібних контрактів можливий тільки у тому випадку, якщо вони з прийнятними ризиками дозволяють забезпечити необхідну норму дохідності на вкладений капітал. Тому концесійні договори повинні бути достатньо довготривалими для забезпечення повернення вкладених інвестицій.

Цінність концесійних договорів для будь-якої держави очевидна — це можливість перекласти на приватного інвестора фінансове навантаження чи його частину по виконанню державних функцій чи відповідних ризиків. Концесійна форма відносин має світову тривалу історію. У розвитку концесійних відносин умовно можна виділити 3 етапи, що докладно проілюстровано в табл. 1.

Таблиця 1

ЕТАПИ СВІТОВИХ КОНЦЕСІЙНИХ ВІДНОСИН *

I ЕТАП	Продовжувався з раннього Середньовіччя до відкриття Америки, його характерна риса — передання Королівських земель у володіння та використання
II ЕТАП	Період пов'язаний з діяльністю таких компаній, як The East India company, The Hudson Bay company, які мають великі повноваження, вони здійснювали управління колоніальними територіями. В період колонізму концесії фактично являлись формою економічної експлуатації країн, що розвиваються і характеризувались нерівністю прав концесіонера і концесіодавцем. Під час звільнення від колоніальної залежності більшість концесій або лібералізовані, або підтягались ретельному перегляду. Період колоніалізму надав поняттю «концесія» негативні риси
III ЕТАП	На сучасному етапі концесійні відносини закріплюються на договірній основі і в цьому випадку пропонується поєднання прав та обов'язків концесіонера та концесіодавця

Концесійні угоди у сучасному розумінні вперше з'явилися в Європі, спочатку у Франції, потім у Німеччині, Італії, Великобританії та інших європейських країнах притаманні у сфері місцевого комунального господарства, а потім і у відношенні інших об'єктів.

У Великобританії на сьогоднішній день діє більш ніж 450 проектів, при цьому частина цих проектів реалізується за рахунок концесійного механізму. У сучасному світовому господарстві концесійні угоди поширилися у країнах світу [4].

В Україні концесія розпочала свою діяльність в 1998 році, саме тоді центральна влада припинила дотації об'єктам інфраструктури і комунальна сфера розпочала розглядатись як об'єкт вкладання коштів приватними інвесторами. Перша концесія в Україні була надана в 1999 році на автодорогу Львів—Краковець. Безпосередньо в комунальному господарстві України перші концесії виникли наприкінці 2002 року, так дали згоду на передачу прав на керування цілісними майновими комплексами комунальних підприємств: Виробничо-технологічне підприємство «Вода», «Харківкомуночиствод» і «Харківські теплові мережі», ОКП Компанія «Луганськвода», МКП «Артемівськтепломережа» та ін.

На наш погляд, така зацікавленість бізнесу в концесіях проявляється в тому, що концесіонер:

- отримує в довготривалі володіння та використання державні активи, які йому не належать, часто на пільгових умовах плати за концесію;
- здійснюючи інвестиції, мають гарантії їх повернення, так як держава як партнер концесіонера, бере на себе певні ризики по забезпеченню мінімального рівня рентабельності;

— маючи свободу у господарюванні, може за рахунок підвищення продуктивності праці, нововведень збільшити загальну прибутковість бізнесу в період дії терміну концесії;

— за рахунок партнерства з державою отримує гарантійний ринок збуту для продукції, яка реалізується на основі концесії.

Таким чином, саме концесійна форма залучення капіталу являється найефективнішою при реалізації довгострокових проектів у комунальному господарстві.

Характерною рисою діяльності концесійного підприємства в комунальній сфері умовно можна поділити на три періоди:

1) на протязі першого періоду концесіонер має витрати і не має можливості виплачувати які-небудь дивіденди; він вкладає капітал в основні фонди, які в майбутньому йому принесуть прибуток;

2) у другому періоді він повертає вкладені інвестиції з отриманим відсотком на вкладений капітал, розраховується з кредитами;

3) третій період характеризується тим, що концесіонер повернув кошти з відсотками і розрахувавшись повністю з кредиторами, починає отримувати чистий прибуток і використовувати його (після виплати податків).

Роль держави при цьому не зменшується, а просто стає іншою, більш багатогранною, яка поєднує в собі різні фінансові інструменти та механізми державного впливу на економіку, а також диференційного підходу до різних фінансових проблем. Використовуючи концесії, держава створює привабливі умови для підприємництва, сприятливий інвестиційний клімат при проведенні контролю якості. А об'єктом особливої уваги держави являються фінансові показники діяльності концесіонера, такі як доходи, ціни, витрати. Важливою для держави постає задача соціальної справедливості розподілу суспільних благ в умовах стягування плати за їх використання.

Розглянемо класифікацію концесії, яка може бути використана в комунальному господарстві:

— будівництво, управління, передання. (Built, Operate and Transfer, BOT). Концесіонер здійснює будівництво та експлуатацію об'єкта протягом концесійного строку. Концесіонер має право використовувати об'єкт, який у разі закінчення терміну договору повертається державі;

— будівництво, передання, управління. (Built, Transfer and Operate, BTO). Концесіонер зводить об'єкт і одразу після завершення передає його в державну власність. Після цього концесіонер у відповідності з угодою наділяється правом використання об'єкту;

— браунфілд — контракт (Brownfield contract) — предметом концесії виступає діяльність розширення, відновлення, реконструкції існуючого об'єкта. Нове будівництво не передбачається;

— будівництво, володіння, управління (Built, Own, Operate, BOO) чи грінфілд-проект. (Greenfield project). Концесіонер зводить новий об'єкт, отримує на нього право власності і здійснює управління ним протягом необмеженого строку. Приводом для розірвання контракту може стати тільки управління об'єктом неналежним чином, с недотриманням інтересів кінцевих споживачів;

— будівництво, володіння, управління, передання. (Built, Own, Operate and Transfer, BOOT). Різноманітність попереднього типу концесій. У даному випадку, в разі закінчення обумовленого в угоді строку, об'єкт передається державі. Протягом контрактного терміну концесіонер здійснює володіння та розпорядження об'єктом [5];

— модернізація, володіння, передання. (Rehabilitate, Own, Operate, ROT). Даний механізм пропонує передачу існуючого об'єкту інфраструктури, який знаходиться в державній власності, в приватні руки на умовах здійснення модернізації даного об'єкту з наступною експлуатацією та поверненням у власність держави;

— модернізація, володіння, передання. (Rehabilitate, Own, Operate, Transfer, ROOT). Концесіонер модернізує переданий йому в тимчасове володіння та управління об'єкт, який по завершенню строку договору повертається державі.

Також треба відмітити, що концесія як форма партнерства має і певні недоліки: довготривалі строки співпраці, чітко фіксовані умови угоди несуть у собі ризик негнучкості відносин держави та бізнесу. Враховуючи, що ринкова економіка постійно динамічно змінюється, це може призвести до недоотримання потрібних результатів усіма учасниками партнерства. У той самий час, нечіткість існуючих умов концесійної угоди може викликати фінансові зловживання, як зі сторони концесіонера, так і зі сторони уповноважених державних органів.

Важливою частиною будь-якого концесійного договору є розподіл ризиків між державою та приватним інвестором. Розподіл ризиків повинно включатись у загальні умови концесійного контракту та складати його економічну основу. При передачі об'єктів у концесію виникають певні такі ризики, які також притаманні комунальному господарству:

- політичні ризики — зміна законодавства;
- бізнес-ризик — ризик пов'язаний з підвищенням цін на обладнання, матеріали, кредити, форс-мажорні обставини;
- суспільні ризики — ризик пов'язаний з протестами населення, суспільних і міжнародних організацій;
- непередбачені ризики — ризик пов'язаний з діяльністю концесіонера (розорення, банкрутство, злиття компаній тощо) та непередбачені наслідки діяльності концесіонера (перепрофілювання підприємства, підвищення плати, розорення тощо) [6];
- ін.

Ці ризики, зачіпаючи одного партнера, впливають як на реалізацію самого проекту в комунальному господарстві, так і на всіх учасників договірних відносин. Тому, партнери завжди зацікавлені в мінімізації ризиків, які є перешкодою успішної реалізації проектів.

Отже, світовий досвід показав, що концесія є одним з найефективніших форм договірних відносин між приватним сектором і державою, яка дозволяє вирішити різноманітні проблеми у сфері комунального господарства, його модернізації та технічного переоснащення в умовах фінансових обмежень. На основі проведеного комплексного аналізу, слід зрозуміти, що інвестиції спрямовані в цю монопольну галузь мають безліч переваг для приватного сектора, але попри все несуть у собі певні загрози та ризики.

Література

1. Глух М. В. Економіко-правовий механізм фінансування комунального господарства // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2003. — № 4 (22). — С. 169—174.
2. Гайко Є. Ю. Комплексна методика оцінки економічної ефективності концесійних проектів у сфері комунальної інфраструктури/ Є. Ю. Гайко // Комунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 78. Серия: Экономические науки. — К.: Техніка, 2007. — С. 54—63.
3. Ю. Ю. Усенко. Привлечение частного сектора в отрасли коммунального хозяйства. Науч.-техн. Сб. Выпуск № 70. Серия: экономические науки. — К.: Техніка, 2006. — С. 212—215.
4. Точицкая И., Неуманн А. Партнерство государственного и частного секторов/ [Электронный ресурс]. — Доступно з: <<http://www.research.by>>.
5. Олександр Длугопольський. «Державний сектор» Versus «Приватний сектор» синергія ефективності через державно-приватне партнерство // Світ фінансів. — 2010. — №1. — С. 74—93.
6. Риски бизнеса в частно-государственном партнерстве / Национальный доклад, руководитель авторского коллектива – С. Е. Литовченко // Общество и экономика. — 2007. — №5. — С. 110—180.
7. Гайко Е. Ю. Концессионные формы реализации инвестиционных проектов в жилищно-коммунальном хозяйстве / Торкатюк В. И., Дымченко В. В., Карлова Е. А., Прав Ю. Г., Гайко Е. Ю., Соболева А. Г. // Комунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. — Вып. 73

Статтю подано до редакції 17.03.11 р.

УДК 336.764.2

А. В. Нікітін,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
П. В. Рибалка,
студент кредитно-економічного факультету,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Ф'ЮЧЕРСНИЙ КОНТРАКТ УКРАЇНСЬКОЇ БІРЖИ НА ІНДЕКС УКРАЇНСЬКИХ АКЦІЙ

В статье раскрываются особенности нового для украинского фондового рынка финансового инструмента — расчётного фьючерса на индекс украинских акций. В статье также описана методика расчёта, как самого фьючерса, так и его базисного актива — индекса украинских акций, что даёт возможность лучше понять механизм реализации инструмента.

Ключевые слова: фьючерсный контракт, фондовая биржа, производные ценные бумаги, инвестиции, спекуляции, хеджирование.